

Arhaične in inovativne značilnosti besednega reda v terskem in rezijanskem narečju slovenščine

DANILO ZULJAN KUMAR

*ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša,
Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana; Univerza v Novi Gorici,
Fakulteta za humanistiko, Vipavska 2, SI 5000 Nova Gorica;
DZuljan@zrc-sazu.si*

DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.19.1.62-81.2026>

————— 1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article —————

Namen prispevka je dvojen: ugotoviti besednoredne značilnosti terskega in rezijanskega narečja slovenščine, ki jih lahko pripišemo vplivu stičnih romanskih jezikov, ter primerjati zaporedje pregibnih naslonk v naslonskem nizu v obeh jezikovnih sistemih. V sklopu prvega je obravnavan položaj ujemalnega pridevnškega prilastka v samostalniški besedni zvezi, izpostavljeni stavčni člen ter položaj naslonk v trdilmem in velelnem stavku. V sklopu drugega pa premik naslonskih oblik glagola *biti* v sedanjem in prihodnjem času proti začetku naslonskega niza oziroma njegova odsotnost, premik naslonke *bi* ter položaj neimenovalniških zaimenskih naslonk znotraj zložene glagolske oblike.

The aim of this paper is twofold: first, to identify word-order features in the Torre and Resian dialects of Slovene that can be attributed to the influence of contact Romance languages; and second, to compare the ordering of inflected clitics within the clitic cluster across the two linguistic systems. The first part examines the placement of agreeing adjectival modifier within the nominal phrase, the focalized sentence constituent, and the positioning of clitics in declarative and imperative clauses. The second part addresses the movement – or lack thereof – of clitic forms of the verb *to be* in the present and future tense toward the beginning of the clitic cluster, the movement of the clitic *bi*, and the placement of non-nominative pronominal clitics within complex verbal forms.

Ključne besede: narečna skladnja, besedni red, slovenščina, tersko narečje, rezijansko narečje, naslonske besede, jezikovni stik

Keywords: dialect syntax, word order, Slovene, Torre dialect, Resian dialect, clitics, language contact

1 Uvod¹

Prispevek se osredotoča na analizo izbranih besednorednih značilnosti terskega in rezijanskega narečja slovenščine, tj. dveh izmed najbolj obrobnih slovenskih narečnih sistemov, v katerih je v dolgotrajnem in intenzivnem stiku s furlanskim in italijanskim jezikom prišlo do prevzema nekaterih romanskih skladijskih vzorcev (prim. Benacchio 2002, 2003; Zuljan Kumar 2014, 2016, 2022).² Zato nas zanima, katere besednoredne vzorce sta narečji prevzela, hkrati pa nas zanima primerjava zaporedij pregibnih naslonskih oblik v naslonskem nizu v obeh narečnih sistemih. Narečji se znotraj slovenskega jezikovnega prostora razvijata izolirano in nista vključeni v razvojne težnje govorenega slovenskega jezika, ki jih pozna osredneslovenski slovenski (narečni) prostor.

V prispevku so analizirane naslednje besednoredne prvine:

- (1) Na ravni besedne zveze:
 - položaj ujemalnega pridevniškega prilastka v samostalniški besedni zvezi.
- (2) Na ravni stavka:
 - izpostavljeni stavčni člen,
 - položaj naslonk v trdilnem stavku ter glavnem in podrednem stavku večstavčne povedi,

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju (P6-0038), ki ga financira ARIS.

² Tersko narečje slovenščine se govori v zahodni Benečiji, t. i. Terski Beneški Sloveniji, ki v geografskem in jezikovnem pogledu predstavlja vmesno območje med Rezijo in Nadiškimi dolinami. Jezikovna meja med slovenskim in furlanskim svetom na tem območju sledi geomorfološki meji med vzpetim svetom in severnim obronkom Furlanske nižine. Avtohtona slovenska poselitev zavzema hribovski del med občinama Bardo (Lusevera) in Tipana (Taipana), kjer je demografsko sicer razmeroma strnjena, a zaradi reliefa geografsko razpršena, ter pedemontanski pas, ki vključuje občine Gorjani (Montenars), Čenta (Tarceto), Neme (Nimis), Ahten (Attimis), Fojda (Faedis) in Tavorjana (Torreano), kjer je prebivalstvo mešano (Bufon 2017: 60–62).

Rezijansko narečje se govori v dolini Rezije, ki upravno-politično spada v istoimensko občino in združuje pet večjih, tj. Bilo (San Giorgio), Ravanco (Prato di Resia), ki je tudi upravno središče doline, Njivo (Gniva), Osojane (Oseacco) in Solbico (Stolvizza), ter nekaj manjših vasi. Na vzhodu dolino zapira pogorje Kanina, na jugu pa greben Mužcev. Z vasjo Žaga v Soški dolini v Sloveniji in Tersko dolino v Italiji je Rezija povezana prek vasi Učja (it. Ucea). Od Kanalske doline jo ločujeta alpski dolini Reklanica in Dunja, ki so ju Slovenci v manjšem obsegu naselili v 10. in 11. stol. ter sta s prihodom Furlanov v 14. stol. postali etnično mešani in do 16. stol. povsem romanizirani. Tako je Rezija izgubila neposredni geografski stik s Kanalsko dolino, okoljem, iz katerega so se Slovani priselili v dolino Rezije okrog leta 600. Zaradi pretrganega stika s Kanalsko dolino in kasneje s postopno furlanizacijo zgornjega dela Terske Beneške Slovenije je rezijansko narečje ostalo izolirano od ostalih slovenskih narečij na ozemlju Zahodnih Julijskih Alp in se razvijalo v tesnem stiku s furlanskimi narečji (Bufon 2017: 59).

- položaj naslonk v velelnem stavku,
- zaporedje naslonk v naslonskem nizu.

1.2 Metodologija zbiranja podatkov

Primeri za tersko narečje so vzeti iz knjig Brune Balloch (2010, 2018),³ iz rokopisa še neobjavljenih pripovedi iste avtorice, iz knjige Luigija Moderiana (2017) in Barbare Ivančič Kutin (idr.) (2022). Primeri za rezijansko narečje so iz besedil Katie Quaglia (2017, 2023), Luigie Negro (besedila za oddajo *Te rozajanski glas* ter časopis *Novi Matajur*), Filipa Pielicha (rokopisno besedilo), Arianne Sega (rokopisna besedila) in Hana Steenwijka (2024). Gradivo za velelne stavke je bilo zbrano z usmerjeno vprašalnico, in sicer poleti 2025 v Subidu, Bardu ter na Solbici.⁴

2 Položaj ujemalnega pridevniškega prilastka v samostalniški besedni zvezi

Funkcija ujemalnega pridevniškega prilastka v samostalniški besedni zvezi je podati dodatne informacije o odnosnici, na katero se nanaša. V slovenskem knjižnem jeziku je njegova nevtralna, tj. nezaznamovana stava omejena na položaj levo od odnosnice.⁵ V slovenskem govornem (narečnem) jeziku pa se postavi tudi za njo, pri čemer tak položaj (lahko) spremeni pomen celotne zveze. V primeru razlikovanja pomena leva stava ujemalnega pridevniškega prilastka običajno opisuje splošno lastnost entitete, na katero se samostalniška besedna zveza nanaša, medtem ko je funkcija desne stave razločevanje lastnosti entitete od drugih (podobnih) entitet (Steenwijk 2024: 31).⁶ Intonacijsko žarišče je v prvem primeru na odnosnici, v drugem pa na pridevniškem prilastku (Zuljan

³ Pripovedi za drugo knjigo so prispevali različni pripovedovalci s celotnega terskega prostora.

⁴ Vsi v prispevku navedeni zgledi so zapisani citatno, tj. v obliki, kot jo navajajo posamezne avtorice in avtorji v uporabljenih virih, brez naknadnega transkripcijskega poenotenja. Nekateri rezijanski zgledi so zapisani v knjižni rezijanščini, drugi pa v krajevnih različicah, kot se govorijo v posameznih vaseh v Reziji. Tudi terski zgledi niso podani v enotni fonetični transkripciji, temveč sledijo zapisom v izvirnih virih.

⁵ Na desni strani se ujemalni pridevniški prilastek v samostalniški besedni zvezi rabi le stilno zaznamovano (Toporišič 2000: 562), npr. *hudič presnet*, *baba zmešana*.

⁶ To ne velja za stalne besedne zveze, pri katerih je pomen leksikaliziran, npr. v terskem narečju: *te debelə pauac* 'palec', *huda ura* 'slabo vreme', *te duje babe* 'divje žene', *te duji moš* 'divji mož'; *bakala te bieli* 'polenovka, pripravljena na belo', *bakala te čarnjeli* 'polenovka s paradižnikovo omako', *koze te duje* 'divje koze'.

Kumar 2022: 44).⁷ Primere leve in desne stave ujemalnega pridevniškega prilastka z razločevanjem pomena najdemo tudi v obravnavanih narečjih.

Primeri leve stave ujemalnega pridevniškega prilastka s funkcijo opisa splošnih lastnosti entitete v terskem in rezijanskem narečju (1a–1i).

(1)

- a. Ter. *Pred njin je bla polenjena dna velika pejé* ‘pred njim je bila razprostranjena velika skala’.
- b. Ter. *Jejčaca [...] so ble oštarkane z nin črnielin kalorjan* ‘jajčeca so bila poškrp-ljena z rdečo barvo’.
- c. Ter. *So be obliečene tu stare doue an oblekane kotule, čarne šalje* ‘oblečene so bile v stara, dolga in zakrpana krila, črne šale’.
- d. Ter. *So miele velike zelene noe tej žabe* ‘imele so velike zelene noge kot žabe’.
- e. Ter. *Svet Jur je dan zlo pridan an liep sudad, ma dne sedane zelene brese* ‘Sveti Jurij je zelo priden in lep vojak, ima svilene zelene hlače’.
- f. Rez. *Mästit to jě, jě na vilika pěc anu an ma dan viliki hlod* ‘tlačiti pomeni, je en velik kamen in on ima en velik hlod’.
- g. Rez. *Somö wmwūwali ziz to gōrko wodo* ‘prali smo s toplo vodo’.
- h. Rez. *Ni dijo da pujūtrě se ni smi srěst to čārno tuco* ‘pravijo, da zjutraj ne smeš srečati črne mačke’.
- i. Rez. *Nistě je čol te rozajanske citire?* ‘niste slišali rezijanske violine’.⁸

Primeri desne stave pridevniškega prilastka s funkcijo natančnejše razpoznavne točno določene entitete iz množice entitet v terskem in rezijanskem narečju (2a–2h).

(2)

- a. Ter. *Tjenakada je veletu uon z rəmah dan možic z nin klabučičan čərnjelin or na laue* ‘tedaj je iz grmov priletel možic z rdečim klobukom na glavi’ (rdeči klobuk je bil značilen samo za škreta).⁹
- b. Ter. *Potən se je naordu za dnaa znanca, kə je mu dua sina an štier hčərə velike an pametne* ‘potem se je spomnil na nekega prijatelja, ki je imel dva sina in štiri velike in pametne hčere’ (ne pa neumne).
- c. Ter. *Po uijske je mu dan kamion žgangeran* ‘po vojski je imel razmajan tovornjak’ (ključna informacija je, da je bil kamion razmajan).
- d. Ter. *Dan dan, nison mu šnje deset liet an son nesu po hišah dan pletenac idrika ta zimiskaa prodajat* ‘nekega dne, nisem še imel deset let, sem nesel po hišah prodajat košaro zimskega radiča (ne katere druge vrste radiča).

⁷ V govoru se to vidi po tem, da govorec prilastek na desni izgovori bolj poudarjeno ali po kratkem premoru (Zuljan Kumar 2022: 44).

⁸ Rezijanski primeri so iz Steenwijk (2024: 31).

⁹ Škret/škretič je bajeslovno bitje v terskem prostoru, tj. škrat, ki nosi rdeče pokrivalo.

- e. Ter. *Kər so vidalə turan čeniebuski* [...] ‘ko so videli čanebolski zvonik [...]’ (in ne katerega drugega).
- f. Rez. *An gal da čejo prīt lita slabe* ‘rekel je, da bodo prišla slaba leta’ (in ne dobra).
- g. Rez. *Sēr iti ka se ribiža sēr te stari an masa möčan* ‘sir, ki ga naribate, stari sir (in ne mladi) je zelo močan’.
- h. Rez. *Vi nasētē tu-wāš pajiz no racjun rozajansko* ‘nesete v svojo državo rezijansko molitev’ (in ne katerokoli drugo).¹⁰

Vendar pregled gradiva, predvsem ob upoštevanju besedilnega konteksta, kaže, da pomen ene in druge stave ujemalnega pridevniškega prilastka ni vedno razločevalen, ampak enak, kot kažejo naslednji zgledi iz terskega narečja (3a–3c) in kar za rezijansko narečje ugotavlja Steenwijk (2024: 31) (3d–3e).

(3)

- a. Ter. *Al nis viedu, kə momo obutilo debelo an bistro mužanje?* ‘ali nisi vedel, da imamo debelo obuvalo in bistre možgane’.
- b. Ter. *To ouno so nucale za plestə njeħ kotle te čərne* [...] *So pletle čərnjele bresace za škretiče* ‘to volno so rabili za pletenje svojih črnih kril [...] pletle so rdeče hlače za škretiče’.
- c. Ter. [...] *serje soud, če se uzdine rep: ja, palanke ourave* [...] *muša mu nie pasrala ourave palanke, ma ki družeeā* ‘serje denar, če dvigne rep, ja, zlate novce [...] oslica mu ni posrala zlatih novcev, ampak kaj drugega’.
- d. Rez. *Mi ni plaža te bili kafe na jin wmej kafe te bili* ‘ne maram bele kave, nikoli ne pijem bele kave’.
- e. Rez. *So njukavi to kogočini anu ti krampirjuvi anu ti si jidal te kogočine njukē* ‘so bučni in krompirjevi njoki in jedel si bučne njoke’.

Primere desne stave ujemalnega pridevniškega prilastka glede na odnosnico najdemo v vseh slovenskih narečjih (Zuljan Kumar 2019: 55–57), razlika je le v njeni pogostosti. Po pregledu gradiva ugotavljamo, da je desne stave v terskem narečju veliko, enako kot v nadiškem in briškem (prim. Zuljan Kumar 2022: 44; 2003: 63), medtem ko je v rezijanskem narečju malo (z izjemo hišnih imen, oblikovno izpeljanih kot svojilni pridevniki).¹¹ Desna stava ujemalnega pridevniškega prilastka glede na jedro je v terskem narečju pogosta pri vseh treh vrstah pridevnikov, tj. kakovostnih, vrstnih in svojilnih, pri čemer je pri vrstnih (4d–4f) in svojilnih pridevnikih (4g–4h)

¹⁰ Rezijanski primeri so iz Steenwijk (2024: 31).

¹¹ Rez. *To ē bilu tu-w Gostjē* [...] *ta-za ta hiša, ka ē Dečā, dan lipe hlod čərne* ‘to je bilo tam v Gostju, tam za tistimi hišami, kjer je Detja, kjer je tisti lepi črni hlod’.
 Rez. *Ko na čülā eršt, da na mā dělāt, lisicā fürbastā, na šlā tu-w Pöē onā* [...] ‘ko je prebrisana lisica poleg vsega zaslila, da mora delati, je šla v Polje’.
 Rez. [...] *pa tu-w Ewrope* [...] *circuw katölek ē bilā möčnā* ‘v Evropi je bila katoliška cerkev močna’. V zadnjem primeru je samostalniška besedna zveza kalk iz italijanščine.

preferenčna. Pri vrstnih pridevnikih pojav kaže na vpliv italijanskega in furlanskega jezika, v katerih je desna stava pri pridevnikih, ki izvirajo iz zemljepisnih imen (knj. it. *bandiera italiana* 'italijanska zastava', furl. *lenghe furlane* 'furlanski jezik') ter takih, ki zaznamujejo barvo in obliko v smislu razlikovanja vrst (knj. it. *tavola rotonda*, furl. *taule taronde* 'okrogla miza', knj. it. *vino bianco*, furl. *vin blanc* 'belo vino'), normirana (Maiden, Robustelli 2000: 48–57; Dardano, Trifone 2001: 202, 450–453; Nazzi Matalon 1977: 45–46; prim. Arnaiz 1998: 48–49, 62–65).

Primeri desne, preferenčne stave ujemalnega pridevniškega prilastka v terskem narečju:

(4)

- a. Ter. *Magonik je dna magla, kə se zlija [...] zuar ad Čeniebole an se nateja dou pa dalinah tej dna koutra biela, mrzla an strašna* 'magonik je megla, ki se razprostira nad Čanebolo in se razteza po dolinah kot bela, mrzla in strašna odeja'.
- b. Ter. *Or na laue so miele **faclete rožaste*** 'na glavi so imele rožnate rute'.
- c. Ter. *Nuotər je kladu dua mandarina, kako karamelo, [...] **dno jabuko teh čarnjeləh an dišəunəh*** 'noter je dal dve mandarini, kak bonbon, eno od rdečih in dišečih jabolk'.
- d. Ter. *Puobje se so spraujalə pod lipo po večerje: [...] so čental te slovejske an **vilote furlanske al te taljanske*** 'fantje so se po večerji družili pod lipo, peli so slovenske in furlanske ali italijanske pesmi'.
- e. Ter. *Tlata od Svete Marije je pəršla tu uha še veškulu, ki je rauno poslu **čelunəha čedajskaa** or na Porčinj ledat, kuo an dostə je ries od taa, kə se pravə* 'ta od svete Marije je prišla na ušesa še škofu, ki je ravno poslal čedajškega kanonika na Porčinj poizvedet, kaj in koliko je res od tega, kar se govori'.
- f. Ter. *Te lučəce so ble šnje etu, nad oknah **od hišah səbijskəh*** 'te lučke so bile še vedno tu, nad okni subjivskih hiš'.
- g. Ter. *Dan dan son sriedla **Nutu Blažinuauo** [...]* 'nekega dne sem srečala Blažinovo Nuto'.
- h. Ter. *Za to dielo je biu kapan rank Žuanuta, **Marija Rəbijska** an Tarezja* 'tega dela je bil sposoben pokojni Žvanuta, Robijška Marija in Terezija'.

3 Izpostavljeni stavčni člen

V terskem in rezijanskem je tako kot v sosednjih nadiškem in briškem narečju znana gradnja zložene povedi z izpostavljenim stavčnim členom (Zuljan Kumar 2022: 63). Značilnost take večstavčne strukture je, da se stavčni člen glavnega stavka postavi pred odvisni stavek ali polstavek, ki mu glavni stavek sledi. Izpostavljen je lahko osebek glavnega stavka (5a–5d) ali prislovno določilo (5e–5g). Skladenjska struktura je kalkirana po italijanski oziroma furlanski (prim. Zuljan Kumar 2022: 63; 2014: 352–353). Slovenski knjižni jezik sicer pozna izpostavljeni stavčni člen, vendar je možen le

takrat, ko se v stavku ta ponovi s kazalnim ali osebnim zaimkom (Toporišič 2000: 634), npr. *Na morje, tja se odpravljam, Tina, ona je pa res zabavna*, ali v primeru vrinjenega stavka, npr. *Babica je, ko je prišla iz hiše, slišala jokati tudi svojo hči*.

(5)

- a. Ter. *Nona, kar je pəršla uon s hiše, je čula jokuć še nje hći* ‘ko je babica prišla iz hiše, je slišala jokati tudi svojo hči.’
- b. Rez. *Lisica, za a pomutit, jorovëla: »Le-jo šćë dno«* ‘da bi ga zmotila, je lisica kričala, glej še eno’.
- c. Rez. *Lisica, döpö ki na bila riznüla wse, na spüstita tuco ano na löpo o makala ano ko na vilëzla na šla ta-za den mir ano čakala, da prïdi myš* ‘potem, ko je (ona) vse pretresla, je lisica spustila mačko in jo lepo mahnila, in ko je šla ven, je šla za zid in čakala, da pride miš.
- d. Rez. *Zečëć, ko vilizul won zwünä, ë dal won z te brig, za tet won na Brajdo* ‘ko je bil zajček zunaj, je stekel gor po bregu na Brajdo’.
- e. Ter. *Dan dan, prez jatə majnemu nəč, je šu z Bərbotan tje u Čədad* ‘nekega dne je, ne da bi rekel besedo, šel z Barbom v Čedad.’
- f. Ter. *Tebot, tej će kak jo je biu potisnu, se je dou uorla* ‘takrat se je, kot bi jo bil nekdo potisnil, vrgla na tla’.
- g. Rez. *Wsë na dan bot, ko na vidalä da gre din, na pöčälä zbudjüwüt: »Wstanitä gorë!* ‘nenadoma je, ko je videla, da se dani, začela buditi, vstanite!’

4 Položaj naslonk v stavku

4.1 Položaj naslonk v trdilnem stavku

V slovenskem jeziku se enako kot v večini slovanskih jezikov postavitev naslonk v trdilnem stavku ravna po Wackernaglovem pravilu (gl. Wackernagel 1892 (2020)). To določa, da so vse naslonke – kot leksikalne prvine, ki zaradi svoje prozodične šibkosti in nenaglašenosti ne morejo tvoriti samostojne prozodične enote, ampak se morajo pripojiti k nenaslonski besedi, t. i. naslonskemu gostitelju (*clitic host*) – vključene v prvo prozodično enoto v povedi, kjer tvorijo njen zaključni del (Zaliznjak 2008: 24; Toporišič 2000: 675; Franks in King Holloway 2000: 39; Benacchio in Renzi 1987: 3, 7).

Če je prva naglašena beseda v stavku osebek, Wackernaglovo pravilo velja tudi v terskem in rezijanskem narečju slovenščine (6b–6c).

(6)

- a. Knj. sln. *Marjetica ga je začela loviti*.
- b. Ter. *Mretəca a je počela lovita*.
- c. Rez. *Marjetica jë počala ga luvet*.

Kadar se stavek ne začne z osebkom, ampak s prislovnim določilom, predmetom ali členkom, naslonke v slovenskem knjižnem jeziku in pretežnem delu slovenskih narečij ohranijo svoj stalni položaj zaslonk za prvo naglašeno enoto v stavku (7a–7c), medtem ko se v terskem in rezijanskem narečju prestavijo v položaj pred glagolom (kot glagolske predslonke) (7d–7k).

(7)

- a. Knj. sln. *Nekoliko kasneje jo je starček vprašal* [...].
- b. Knj. sln. *Za torke¹² je bila volna siva in za Ivano zelena*.
- c. Knj. sln. *Torej mu je lisica rekla, da je nekaj, kar lahko naredi*.
- d. Ter. *Malo poten tlate starčić jo je uprašu* [...].
- e. Ter. *Za torke ouna je bla siuasta an zelena za Juano*.
- f. Rez. *Alora lisica mu rakla da jě na rič ki an mörě dëlet*.

Še nekaj primerov:

- g. Ter. *Domah te stare žene mæ so uorile: »Opere z mliekan!«* ‘doma so mi stare ženske govorile, operi z mlekom’.
- h. Ter. *Tje u jesen kontadin je vekopu uon z zemje njaa kampier* ‘jeseni je kmet iz zemlje izkopal svoj krompir’.
- i. Ter. *Tebot štrije so obriedle urata an dna po bot se so sfulile uon an so šle damou* ‘takrat so čarovnice našle vrata in so se ena za drugo splazile ven in so šle domov’.
- j. Rez. *Dan din an jě puklicál to awrawo žano anu jě ji rëkal* [...] ‘nekega dne je (on) poklicál zlato ženo in ji je rekel [...]’.
- k. Rez. *Od itadej sě, wsa ves se mu smijě Šimuno pikuno, da kako lisica bila mu snëdlla kökuši*. [...] ‘od tedaj se cela vas smeje Šimunu pikunu, kako mu je lisica snedla kokoši [...]’.

Premik naslonk z drugega mesta v stavku v obglagolski položaj je besednoredna inovacija, do katere je prišlo zaradi posnemanja gradnje tovrstnih stavčnih struktur po italijanskem oziroma furlanskem modelu¹³ (prim. Zuljan Kumar 2022: 61–63, 2014: 351–352; Arnaiz 1998: 53–54).

4.2 Položaj naslonk v glavnem stavku, ki sledi podrednemu stavku

V večstavčni strukturi z zaporedjem odvisni stavek – glavni stavek se v slovenskem knjižnem jeziku in osrednjih slovenskih narečjih naslonke v

¹² Torke in Ivana so bajeslovna bitja v terskem prostoru.

¹³ It. *Un po' dopo il vecchietto le chiese* [...].

Furl. *Di li a pôc il vielut i à domandât* [...].

skladu z Wackernaglovim pravilom postavijo neposredno za odvisnik. V terskem in rezijanskem narečju pa se enako kot v zgledih 7d–7k pomaknejo ob glagol in nastopijo kot njegove predslonke (8b–8f).

(8)

- a. Knj. sln. *Ko pa je miš prišla, **ji je lisica dala borovice**.*
- b. Rez. *Ko pa miš došla, **lisica na ji dala čarničice**.*

Še nekaj primerov:

- c. Ter. *Kər je je pərnesla za jestə, **vičkrat je uorla** župo z uso skliedo dou na tla* ‘ko je prinesla za jesti, je večkrat vrgla juho s celo skledo na tla’.
- d. Ter. *Kər ja son bieu mikan, **ma uas je bla** pouna otuok* ‘ko sem bil jaz majhen, je bila moja vas polna otrok’.
- e. Rez. *Ko na jě došla, **kuškrítavi so parajali** orě z te dul* ‘ko je (ona) prišla, so naborniki prihajali iz doline navzgor’.
- f. Rez. *Anu ko an dušäl, **snig počal se tupit*** ‘in ko je on prišel, se je sneg začel topiti’.

4.3 Položaj naslonk v podrednem stavku

V podrednem stavku se naslonke v slovenskem knjižnem jeziku in osrednjih slovenskih narečjih pojavljajo neposredno za podrednim veznikom, kar je v skladu z Wackernaglovim pravilom in nakazuje, da so bili (vsi) vezniki prvotno verjetno naglašeni (Šekli 2025: 81). V terskem in rezijanskem narečju pa se naslonke (enako kot v 4.2) pomaknejo pred glagol kot njegove predslonke (9b–9h).

(9)

- a. Knj. sln. *Nihče je ni slišal, **četudi jo je cela vas opazovala**.*
- b. Ter. *Obedan jo ni ču, **čelih dna cela uas jo je špegala**.*

Še nekaj primerov:

- c. Ter. *Kər otroc so zaklenjal tu šćapulu njej tićace, mama je hodila uoku nje an jen je nosila za jest* ‘ko so otroci svoje ptičke zaklepali v kletko, je mama hodila k njim in jim nosila jesti’.
- d. Ter. *Kər zemja je čakala nəme sieme, kontadin je usjau njaa kampier* ‘ko je zemlja čakala samo še na seme = ko je bila pripravljena, je kmet posadil svoj krompir’.
- e. Ter. *Je piela no piesmo kər je vidala, **kə nje kravæce se so rable** z usiem šterem za ne past tu dno veliko an lobo jamo* ‘pela je pesem, ko je videla, da so se njene kravice z vsemi štirimi upirale, da ne bi padle v veliko in globoko jamo’.
- f. Rez. [...] *ma an nī mēl gračja zaimėknut, **ka lisicä na ga jelä*** [...] ‘ampak on ni imel niti časa zavpiti, saj ga je lisica zgrabila’.

- g. Rez. *Ma un mislil, da ti lédavi babaci so ščë bô vësali, zawojo ka unī so mogle se skrīvat ta-mi snëgon anu nišči duriväl je nalëst* ‘ampak on je mislil, da so sneženi možje še bolj veseli, ker so se lahko skrili v sneg in jih nihče ni mogel najti’.
- h. Rez. *Na bila šla stat ito z Pusti Ozda za wöjo ki na bila čüla, da jüdi so težko odili ta na Skakanico, ki bil den valiki rob [...]* ‘tja se je preselila s Pustega gozda, ker je slišala, da ljudje ne hodijo radi na Skakanico, ker je tam velik prepad [...]’.

Za pregibne naslonke je torej v trdilnem stavku oziroma povedi v terskem in rezijanskem narečju značilno, da so opustile svoj kanonični položaj zaslonk za katerikoli stavčnim členom, ki je v stavku prvi (t. i. Wackernaglovo mesto) in si kot oporo izbrale stavčni člen, od katerega so odvisne in ki določa njihovo skladijsko funkcijo, tj. povedek. Ohranjajo svoj značaj breznaglasnic, ki potrebujejo gostitelja, vendar ta ni več katerikoli stavčni člen, ki se v stavku pojavi prvi, ampak vedno le povedek. Položaj naslonke je glede na gostitelja v primerjavi z Wackernaglovim položajem zdaj zrcalen: prej zaslonka je zdaj postala predslonka (tj. stoji pred glagolom) (Benacchio 1988: 458, prim. Arnaiz 1998: 55–56). Prestavitev naslonk z drugega mesta v stavku v obglagolski položaj je tipološka inovacija, ki jo poleg terskega in rezijanskega narečja poznata tudi nadiško in briško narečje (Zuljan Kumar 2022: 62–63) in do katere je prišlo zaradi jezikovnega stika z italijanščino in furlanščino, ki poznata tak model gradnje trdilnega stavka oziroma povedi.¹⁴

Naslonke so v terskem in rezijanskem narečju izgubile svoj stalni položaj zaslonke za prvim stavčnim členom tudi, kadar je v izhodišču glagol, kar pomeni, da se lahko v stavku postavijo v izhodiščni položaj.

4.4 Izhodiščni položaj naslonk v trdilnem stavku

Tendencia po izgubi Wackernaglove stave zaslonk v primeru, kadar stavek uvaja glagol, je tipološka inovacija, znana v vseh slovenskih narečjih (Zuljan Kumar 2019: 58–61),¹⁵ kar pomeni, da gre za proces, ki zajema celotni slovenski narečni prostor, pri čemer se pogostost pojavljanja naslonk v izhodiščnem položaju razlikuje po posameznih narečnih arealih. Kot prikazuje Gromova, ki je v raziskavi primerjala pogostost tega pojava v posameznih slovenskih narečjih, spada celotna primorska narečna skupina skupaj z obravnavanima narečjema v areal visoke pogostosti pojavljanja

¹⁴ Prestavitev naslonk v predglagolski položaj pomeni sledenje Tobler-Mussafijeveemu pravilu o obveznem obglagolskem položaju glagolskih in zaimenskih naslonskih oblik, ki sta ga Tobler in Mussafia ugotavljala za romanske jezike ob preučevanju besedil iz stare francoščine in italijanščine (Benacchio in Renzi 1987: 16).

¹⁵ Gre za tipološko značilnost, ki jo med slovanskimi jeziki pozna edino makedonščina (Benacchio 2003: 100).

tako zaimenskih kot glagolskih naslonk v izhodiščnem položaju v stavku (Gromova 2025b: 255).¹⁶

Primeri iz terskega in rezijanskega narečja:

(10)

- a. Ter. *Je douo žaviela dou an or po patokah* ‘živela je dolgo dol in gor po potokih’.
- b. Ter. *Se je uornu nazaj ubi mrtu ko žiu* [...] ‘vrnil se je nazaj bolj mrtev kot živ’.
- c. Ter. *Mo se so tresle noue, kər je pəršu na urata od njaa hiše* ‘tresle so se mu noge, ko je prišel na vrata svoje hiše’.
- d. Ter. *Jo son prasila nimer, ni me pavije dno štorijo* ‘vedno sem jo prosila, naj mi pove zgodbo’.
- e. Rez. »Benk,« *na di lisica, »čon¹⁷ byt pōzdē, ki min karjē rači za owdēlet* [...]« ‘no, je rekla lisica, pozna bom, ker imam veliko reči za obdelati = veliko opravkov’.
- f. Rez. *Si mīslila ano si mīslila, da kako na ma dēlet* [...] ‘mislila je in mislila, kako naj naredi’.

5 Položaj naslonk v velelnem stavku

Tvorbo velelnih stavkov smo z vprašalnico preverjali v dveh terskih vaseh, Subidu in Bardu, v Reziji pa v govoru Solbice. Kot je razvidno iz preglednice, se v obeh narečjih enako kot v slovenskem knjižnem jeziku pri tvorbi velelnega naklona upošteva Wackernaglovo pravilo stave naslonke oziroma naslonskega niza na drugo mesto v stavku (prim. Benacchio 2002: 92–94). Pri zanikanem velelniku pa se solbaški govor rezijanskega narečja od osrednjih slovenskih narečij loči le po strukturah, kalkiranih po italijanskem in furlanskem modelu (solb. *Nē se bat!, Nē a pyt/popyt!, Nē a jēst, snēst; Na stuj mu račyt!, Na stuj mu pravit!, Na stuta mu je det!*), ki v novejšem času nadomeščajo slovenske. Tersko narečje pa je v tem oziru bolj inovativno. Poleg oblike zanikanega velelnika, prevzete iz furlanščine (bar. *Ne stuoj mu praviti!*), je posebnost ta, da se v Subidu zaimenske naslonke tako v kalkirani kot nekalkirani strukturi postavijo v izhodiščni položaj, pred členek *ne* (*A ne pij!, A ne stuoj pitə!*), kar za govor Barda in Solbice ne velja. Se pa

¹⁶ Glede na visoko pojavnost pregibnih naslonskih oblik v izhodiščnem položaju v primorski narečni skupini bi lahko predpostavljali vpliv stičnih romanskih jezikov – kar zagovarjata Benacchio (2003: 100) in Skubic (1997: 103) –, pri katerih je v novejšem razvoju prišlo do kršenja Tobler-Mussafijevega pravila, ki je (enako kot Wackernaglovo pravilo) v starejši italijanščini in furlanščini prepovedovalo, da se stavčna enota začne z nepoudarjenim zlogom (Benacchio in Renzi 1987: 16). Vendar taka stava tudi v drugih slovenskih narečjih ni neznana, kar je med slovenskimi jezikoslovci prvi opazil Murko v svoji razpravi o naslonkah v slovenskem jeziku in menil, da je inovacija nastala znotraj jezika samega (Murko 1892: 85).

¹⁷ Glagol *hoteti* je v rezijanskem in terskem narečju v pomenu pomožnega glagola za tvorbo prihodnjega časa nenaglašen.

v govoru Barda kaže nestabilno zaporedje zaimenskih naslonk: dajalniška naslonska oblika osebnega zaimka v slovenskem jeziku stoji pred tožilniško, tu pa se tožilniška oblika lahko postavi pred dajalniško (bar.: *Mu a ne dejte!* : *A mu ne dejte!*).

Velelni naklon

(11)

Velelnik	Subid	Bardo	Solbica
a. 'Boj se!'	<i>Buoj se!</i>	<i>Mej a strah!</i>	<i>Buj se!</i>
b. 'Pij ga!'	<i>Pij a!</i>	<i>Pij a!</i>	<i>Př ji!</i>
c. 'Pojej ga!'	<i>Snej a!</i>	<i>Snej a!</i>	<i>Jěj ji!</i>
d. 'Povej mu!'	<i>Pravi mo!</i>	<i>Poviedi mu!</i>	<i>Račī mo! Pravi mo!</i>
e. 'Dajte mu ga!'	<i>Dejta mo a!</i>	<i>Dejte mu a!</i>	<i>Dejta mo ji!</i>

(12)

Zanikani velelnik	Subid	Bardo	Solbica
a. 'Ne boj se!'	<i>Se ne buoj!</i>	<i>A ne mej strah!</i>	<i>Na buj se!</i> (star.) <i>Ně se bat!</i> (nov.)
b. 'Ne pijte ga!'	<i>A ne pij!</i> <i>A ne stuoꝝ pita!</i>	<i>A ne pij!</i> <i>Ne stuoꝝ a pijti!</i>	<i>Na př ji!</i> (star.) <i>Ně a pyt/popyt!</i> (nov.)
c. 'Ne pojej ga!'	<i>A ne snij/jej!</i>	<i>A ne jej!</i>	<i>Na jěj ji!</i> (star.) <i>Ně a jěst, sněst!</i> (nov.)
d. 'Ne pravi mu!'	<i>Mo ne pravi!</i>	<i>Mu ne poviedi!</i> <i>Ne stuoꝝ mu praviti!</i>	<i>Na stuj mu račyt!</i> <i>Na stuj mu pravit!</i>
e. 'Ne dajte mu ga!'	<i>Mo a ne dajita!</i>	<i>Mu a ne dejte!</i> <i>A mu ne dejte!</i> <i>Ne stuoꝝte mu a dajati!</i>	<i>Na dejta mo ji!</i> (star.) <i>Na stuta mu a det!</i> (nov.)

6 Zaporedje naslonk v naslonskem nizu

6.1 Premikanje naslonk glagola biti v sedanjem času pred pregibne neimenovalniške zaimenske naslonske oblike v naslonskem nizu

Za arhaični slovanski naslonski niz je bilo značilno, da so glagolske naslonke sledile zaimenskim, saj so se temu priključile kot zadnje, in sicer z desne strani (Zaliznjak 2008: 264, 265).¹⁸ Toda v slovenskem jeziku tako

¹⁸ Zaliznjak, ki je naslonski niz preučeval v stari ruščini, v kateri je še veljalo arhaično slovansko zaporedje naslonk v naslonskem nizu, glagolske naslonke imenuje naslonke nižjega ranga (Zaliznjak 2008: 87).

kot v vseh drugih južnoslovanskih jezikih obstaja tendenca po premikanju glagolskih naslonk proti začetku naslonskega niza. V današnji knjižni slovenščini je v trdilnih stavkih normirana prehodna stopnja tega procesa (Gromova 2025a: 109–110). Proti začetku niza so se namreč premaknile vse naslonske oblike glagola *biti* v sedanjem času (razen oblike za 3. osebo ednine) ter pogojniška naslonka *bi*. V slovenskih narečjih pa lahko opazujemo različne stopnje tega procesa (prim. Gromova 2025: 113–117) in tudi obravnavani narečji se v zaporedju pregibnih naslonskih oblik v naslonskem nizu bistveno razlikujeta. V rezijanskem narečju so se v položaj pred neimenovalniške naslonske oblike osebnih zaimkov v trdilnem stavku premaknile vse sedanjiške naslonke glagola *biti*, vključno z naslonko za 3. osebo ednine (Šekli 2025: 91; Gromova 2025a: 114). Zadnje v slovenskem merilu predstavlja besednoredno inovacijo (13a). V terskem narečju pa do tega premika ni prišlo. Glagolske naslonke se v trdilnem stavku še vedno v pretežni meri nahajajo za zaimenskimi in ne pred njimi, kar pomeni, da je tersko narečje arhaično ne le v primerjavi z rezijanskim, temveč tudi v širšem okviru slovenskih narečij (13b–13f) (prim. Gromova 2025a: 116).

(13)

- a. Rez. *Kors jě ga organizäl te rozajanski kumün wkop ziz tin rozajanskin kultürskin čirkolon Rozajanski Dum anu ziz Univeršitadjo to tu-w Vidně* ‘tečaj (ga) je organizirala rezijanska občina skupaj z rezijanskim kulturnim društvom Rozajanski dum in z Univerzo v Vidmu’.
- b. Ter. *Ja a son vidu vičkrat tle* ‘jaz sem ga videl večkrat tukaj’.
- c. Ter. *Babaua a smo miel tu laue an a smo vidal sprenjenaa [...] ta nad uodo* ‘Babava smo (ga) imeli v glavi in smo ga videli sklonjenega [...] nad vodo’.
- d. Ter. *Če mrlič je biu mož, a so neslā možje tje u cirkuo an tje na sāmantiārħ, će je bla žena, jo so nesle žene* ‘če je bil mrlič mož, so ga nesli možje v cerkev in na pokopališče, če je bila ženska, so jo nesle ženske’.
- e. Ter. *Use zapahtjene so pravæle za Barbona: kje an kako a so vidale* ‘vse upehane so govorile o Barbonu, kje in kako so ga videle’.
- f. Ter. *Potæn so počelā spe utiekatā an se skriuātā [...] jo so miel za norca* ‘potem so začeli spet utekati in se skrivati [...] imeli so jo za norca’.

6.2 Premik oziroma odsotnost premika naslonke glagola *biti* za prihodnji čas pred zaimenske naslonke

V rezijanskem narečju so se v trdilnem stavku levo premaknile tudi naslonke za prihodnji čas glagola *biti*, kar je v slovenskem jezikovnem prostoru kot pri premiku naslonke glagola *biti* za 3. osebo ednine v sedanjem času inovativno (prim. Šekli 2025: 91–92) (14a). V terskem narečju do tega premika ni prišlo (14b–14c).

(14)

- a. Rez. [...] *nišči ni nas nawüčil tu-w škuli pīsat anu lajat po rozajanskin anu sa löpu vi, da kõj či sa bo ga pīsalu čemö morēt ga wbranit* 'nihče nas ni naučil v šoli pisati in brati po rezijansko in dobro se ve, da če se ga bo pisalo, ga bomo lahko ohranili'.
- b. Ter. *Se vie, pou tǎ jeh bon muoru datǎ tebe* 've se, pol (ti) jih bom moral dati tebi'.
- c. Ter. *Dielan dno skliedo leseno, za jo boš mu še ti, kǎr boš star tej muoj nono* 'delam leseno skledo, da jo boš imel še ti, ko boš star kot moj dedek'.

6.3 Premik naslonke bi proti začetku naslonskega niza v trdilnem stavku

Kot je bilo omenjeno v 6.1, se je glagolska naslonka *bi* v osrednjih slovenskih narečjih in posledično tudi slovenskem knjižnem jeziku premaknila proti levi. Enako je značilno tudi za obravnavani narečji (rez. 15d–15e). Za tersko narečje je zanimivo, da se je naslonska oblika *bi* kot edina glagolska naslonka premaknila pred neimenovalniške zaimenske naslonke oblike (15a–15c).

(15)

- a. Ter. [...] *zluodi bǎ te nesu, sǎbto bǎ te nesu* 'zlodej bi te ne nesel, hitro bi te nesel'.
- b. Ter. *Te stari bi mi pomali, a niemajo nanče zase* '(stari) starši bi mi pomagali, pa nimajo niti zase'.
- c. Ter. *Učera bi mu jo poviedou, a bi s tien mu škodou* 'včeraj bi mu jo povedal, vendar bi mu s tem škodil'.
- d. Rez. *Woj bi jin pūstil hišo, či ni be mu pomagali* 'stric bi jim zapustil hišo, če bi mu pomagali'.
- e. Rez. *Modvǎd be tǎl jin snǎst styrt, be ni a na vidli* 'medved bi jim pojedel med, če ga (oni) ne bi videli'.

6.4 Premik oziroma odsotnost premika povratnega osebnega zaimka se/si proti začetku naslonskega niza

Arhaično značilnost v terskem narečju predstavlja tudi odsotnost premika povratnega osebnega zaimka *se/si* pred pregibne zaimenske naslonske oblike (16a–16d, 16f) ter obliko glagola biti za 3. osebo množine (16e–16g), medtem ko so se v rezijanskem narečju glagolske naslonke v celoti premaknile v položaj pred neimenovalniške naslonske oblike osebnih zaimkov ter tudi povratnega osebnega zaimka (16h–16i).

(16)

- a. Ter. *Mi a se nismo bal dost ta Babaua zatuo, kǎ smo blǎ rat deleč od njaa* 'mi se nismo zelo bali Babava, ker smo bili dovolj daleč od njega'.

- b. Ter. *Še Srebræca ne ba pouno žalostna: to ji se hudo zdielo* ‘še Srebrica je bila zelo žalostna: zdelo se ji je hudo’.
- c. Ter. *»Te se æe uraçatæ usako nuojć, doc kæ ne ponese z njin kieki od tebe* ‘vračal se ti bo vsako noč, dokler ne ponese s seboj nekaj tvojega’.
- d. Ter. *Uouk jo je çu, mo se so odprle očæ an je udaru za njo* ‘volk jo je slišal, odprle so se mu oči in stekel je za njo’.
- e. Ter. *Otroci se so zlo balæ ta hudæ Rækaua, çelih a niso maj vidali an niso viedali za kuo a se majo bat* ‘otroci so se zelo bali hudega Rokava, čeprav ga niso nikoli videli in niso vedeli, zakaj bi se ga bali’.
- f. Ter. *Ubi ko otroc a se so bal tæ velicjæ judjæ [...]* ‘bolj kot otroci so se ga bali odrasli ljudje’.
- g. Ter. *Je se so špotal, paj ona jeh je tiela, dæ jo ni počakajo* ‘posmehovali so se ji, ona pa je hotela, da jo počakajo’.
- h. Rez. *Po miši ta-prad carkwo wse so se litratali za mæt dan lipi spomenj* ‘po maši pred cerkviyo so se vsi fotografirali, da bi imeli lep spomin’.
- i. Rez. *Karjæ naših judi se jë çulo rumunet ta-na isëh tražmišjunah* ‘veliko naših ljudi se je slišalo govoriti v teh oddajah’.

6.5 Položaj neimenovalniških zaimenskih naslonskih oblik in povratne zaimenske naslonske oblike selsi v zloženi glagolski obliki

V obeh narečjih, vendar z večjo pogostostjo v rezijanskem, se neimenovalniške zaimenske naslonske oblike (vključno s povratnim osebnim zaimkom) pojavljajo znotraj zložene glagolske oblike (17a–17i). Pojav je v nasprotju s splošno tendenco v slovenskem jeziku, da naslonka ne sme stati znotraj besedne zveze (Franks in King Holloway 2000: 39, 48).

(17)

- a. Rez. *Ano pa iti din an bil šel se ji mimbret [...]* ‘in tistega dne se ji je šel potožit’.
- b. Rez. *So počale mu wstajet umbe* ‘začelo mu je zatekati’.
- c. Rez. *Öre na tæden, lisica šla ta wuko a nalëst ano a barala* ‘teden kasneje je lisica šla k volku ga najti = na obisk in ga je vprašala’.
- d. Rez. *Stüjta lopu anu çemo se çot za dvi nadëe* ‘bodite dobro in se bomo slišali = se slišimo čez dve nedelji = dva tedna’.
- e. Rez. *Çenitörji be tæli mi pomoet, mo ni nimajo pa zo-nji* ‘starši bi mi hoteli pomagati = bi mi pomagali, pa nimajo niti zase’.
- f. Ter. *Njaa judjæ se so bal a sriest* ‘njegovi ljudje so se ga bali srečati’.
- g. Ter. *Prej ko daž, tu dažo an po dažo, smo sriedlæ viçkrat no mor pousen, çmorake, kæ so šlæ se hladæt tje po trojah* ‘pred dežjem, med dežjem in po dežju smo večkrat povsod po malem srečali močerade, ki so se šli hladiti po stezah’.
- h. Ter. *Ja man se maltrat tou tej njivæ za pokuoro mueh rieh* ‘jaz se imam = moram mučiti na tej njivi za pokoro svojih grehov’.
- i. Ter. *Ja bi tieu jo mieti* ‘jaz bi jo hotel imeti’.

7 Sklepne ugotovitve

Primerjalna analiza izbranih besednorednih značilnosti terskega in rezijanskega narečja slovenščine je pokazala, da se narečji kljub geografski stičnosti v več prvinah bistveno razlikujeta po stopnji inovativnosti in ohranjanja arhaičnih značilnosti.

Obe narečji poznata levo in desno stavo ujemalnega pridevniškega prilastka, vendar se med seboj razlikujeta v pogostnosti in sistemski razširjenosti desne stave. Tersko narečje izkazuje zelo visoko pojavnost desne stave pri vseh vrstah pridevnikov (kakovostnih, vrstnih in svojilnih), pri čemer je ta pri vrstnih in svojilnih preferenčna. Zlasti pri vrstnih pridevnikih taka stava kaže na močan vpliv italijanščine in furlanščine, v katerih je desna stava vrstnega pridevnika normirana. Rezijansko narečje desno stavo sicer pozna, vendar se pojavlja razmeroma redko (razen pri svojilnih pridevnikih).

V obeh narečjih je znana gradnja zložene povedi z izpostavljenim stavčnim členom glavnega stavka (tj. osebkom ali prislovnim določilom), kar kaže na vpliv italijanske oziroma furlanske gradnje tovrstne stavčne strukture.

Najizrazitejše inovacije so bile ugotovljene pri položaju pregibnih zaimenskih in glagolskih naslonskih oblik. Obe narečji sta opustili Wackernaglovo pravilo stave naslonk na drugo mesto v trdilnem stavku, in sicer v primerih, ko se stavek ne začne z osebkom. Naslonke so se sistematično premaknile v obglagolski položaj, kjer nastopajo kot njegove predslonke. To je tipološka inovacija, do katere je prišlo zaradi posnemanja italijanskega in furlanskega modela gradnje tovrstnih stavčnih struktur. Enak premik naslonk se pojavlja v glavnem stavku, ki sledi podrednemu. Prav tako v podrednem stavku naslonke ne stojijo več neposredno za veznikom. V tej značilnosti sta si tersko in rezijansko narečje enaki in se oddaljujeta od osredneslovenskih narečij oziroma slovenskega knjižnega jezika.

V obeh narečjih je izkazan zelo pogost izhodiščni položaj pregibnih naslonk v stavku, kadar tega uvaja glagol. Pojav, ki prav tako predstavlja kršitev Wackernaglovega pravila, ni omejen zgolj na obravnavani narečji, ampak predstavlja splošno besednoredno inovacijo slovenskega narečnega prostora, vendar je v primorski skupini izrazitejši.

Medtem ko v trdilnem velelnem stavku obe narečji ohranjata Wackernaglovo stavo naslonskih besed, pa se v zanikanem velelnem stavku med njima kažejo razlike v stopnji inovativnosti. V rezijanskem narečju je inovacija povezana le s prevzemom italijanske in furlanske kalkirane strukture, tersko narečje pa kaže večjo stopnjo odstopanja v stavi naslonskih besed. Te se lahko postavijo v izhodiščni položaj v stavku, pred nikalni členek *ne*, v govoru Barda pa je zaporedje naslonskih oblik nestabilno.

Najbolj izrazito se tersko in rezijansko narečje razhajata na ravni zaporedja naslonk v naslonskem nizu. Rezijansko narečje je v tem pogledu izrazito

inovativno, saj so se v njem vse sedanjiške naslonke glagola *biti* (tudi za 3. os. ed.) premaknile pred zaimenske naslonke, enako velja za naslonke glagola *biti* za prihodnji čas. Proti začetku naslonskega niza se je pomaknil tudi povratni zaimsek *se/si*. Tersko narečje pa ohranja več arhaičnih lastnosti. Naslonke glagola *biti* za sedanji in prihodnji čas se še niso premaknile pred zaimenske, prav tako se povratni zaimsek *se/si* ni premaknil proti začetku naslonskega niza. Se je pa v obeh narečjih v trdilnem stavku naslonka *bi* premaknila pred zaimenske naslonske oblike.

V obeh narečjih se naslonke lahko postavijo med člene zložene glagolske oblike, kar je v nasprotju s splošno slovensko besednoredno tendenco, da naslonka ne stoji znotraj besedne zveze.

Primerjava je torej pokazala, da je v zakonitostih besednega reda v terskem in rezijanskem narečju opazen močan vpliv romanske gradnje povedi, kar v slovenskem prostoru pomeni sistemsko besednoredno inovacijo, se pa narečji razlikujeta v notranji zgradbi naslonskega niza. Medtem ko rezijansko narečje pri tem izkazuje izrazito sistemsko inovativnost, pa tersko narečje ohranja več arhaičnih slovenskih značilnosti, saj se zaporedje naslonk v naslonskem nizu večinoma še vedno drži prvotnega reda.

Izjava o dostopnosti raziskovalnih podatkov

Članek temelji na podatkih, ki so v celoti predstavljeni in obravnavani v besedilu prispevka, zato njihovo dodatno arhiviranje ni potrebno.

LEGENDA

bar. = bar(d)sko, furl. = furlansko, knj. it. = knjižno italijansko, nov. = novejše, rez. = rezijansko, solb. = solbaško, star. = starejše, sub. = subijsko, ter. = tersko

VIRI

Bruna BALLOCH, 2010: *Mlada lipa. Pravæce domah narete*. Izbor besedil iz publikacije *Mlada lipa / Testi scelti dalla pubblicazione Mlada lipa*. Ur. Roberto Dapit, Lucia Trusgnach, Danila Zuljan Kumar. Ćedad: Kulturno druŝtvo Ivan Trinko = Cividale del Friuli: Circolo culturale [Ivan Trinko].

Bruna BALLOCH, 2018: *Luĉice na oknah: naŝ sviet pouan naposebnosti = il nostro mondo pieno di meraviglia*. Ur. Roberto Dapit, Lucia Trusgnach, Danila Zuljan Kumar. Ćedad: Kulturno druŝtvo Ivan Trinko = Cividale del Friuli: Circolo culturale [Ivan Trinko].

Barbara IVANČIČ KUTIN, Rok MRVIČ, Monika KROPEJ TELBAN, 2022: *Folklorno gradivo iz Tera – 1940: terenski zapisi Milka Matičetovega*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Luigi MODERIANO, 2017: *Orloj[e]č an druge prav[e]ce = L'orologio e altre storie*. Ur. Igor Černo. Bardo: Center za kulturne raziskave; Lusevera: Centro ricerche culturali, Cormons: Poligrafiche san Marco.

Luigia NEGRO: rokopisna besedila za oddajo *Te rozajanski glas* ter časopis *Novi Matatur*.

Filippo PIELICH: *Luka anu snig*. (Rokopis).

Katia QUAGLIA, 2017: *Ta pravā pravicā od lisica od Rezja. Resnična pravljica o lisici iz Rezije*. Solbica: kulturno društvo Rozajanski dum.

Katia QUAGLIA, 2023: *Ta Ladinina lisica. Növe pravice z Rezije. Ta Ladinina lisica. Nove pravljice iz Rezije*. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko.

Arianna SEGA: rokopisna besedila.

LITERATURA

Alfredo R. ARNAIZ, 1998: An overview of the main word order characteristics of Romance. *Constituent order in the languages of Europe*. Ur. Anna Siewierska. Berlin, New York: De Gruyter Mouton. 47–73.

Rosanna BENACCHIO, Lorenzo RENZI, 1987: *Clitici slavi e romanzi*. (Quaderni patavini di linguistica. Monografie 1). Padova: Clesp.

Rosanna BENACCHIO, 1988: I pronomi clitici nelle lingue slave dell'area balcanica. *Europa Orientalis* 7, 451–469.

Rosanna BENACCHIO, 2002: *I dialetti sloveni del friuli tra periferia e contatto*. Udine: Società filologica friulana.

Rosanna BENACCHIO, 2003: L'influsso dell'italiano sulle parlate delle minoranze slovene del Friuli. *L'influsso dell'italiano sulla grammatica delle lingue minoritarie. Problemi di morfologia e sintassi*. Atti del Convegno Internazionale Costanza, 8–11 ottobre. Ur. Valter Breu. Rende: Università della Calabria: Centro Editoriale e Librario. 93–110.

Milan BUFON, 2017: *Meje in obmejne skupnosti na Slovenskem*. Koper: Založba Anales, ZRS Koper.

Maurizio DARDANO, Pietro TRIFONE, ⁵2001: *La nuova grammatica della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

Marija GROMOVA, 2025a: Glagolske naslonke v naslonskem nizu v slovenskih narečjih. *Jezik in slovstvo* 70/4, 107–121.

Marija GROMOVA, 2025b: Sentencial'nye klitiki v absolutnom načale nevoprositel'nogo predloženija po dannym slovenskih dialektov. *Slavjanskij al'manah (Slavic Almanac)* 1–2, 248–297.

Steven FRANKS, Tracy KING HOLLOWAY, 2000: *A handbook of Slavic clitics*. New York: Oxford University Press.

Martin MAIDEN, Cecilia ROBUSTELLI, 2000: *A Reference Grammar of Modern Italian*. Bologna: NTC Publishing Group.

Matija MURKO, 1891: Enklitike v slovenščini. I del: Oblikoslovje in skladnja. *Letopis Matice slovenske za leto 1891*. Ur. Anton Bartel. Ljubljana: Matica slovenska. 1–65.

Matija MURKO, 1892: Enklitike v slovenščini. II del: Skladnja. *Letopis Matice slovenske za leto 1892*. Ur. Anton Bartel. Ljubljana: Matica slovenska. 51–86.

Žuan NAZZI MATALON, 1977: *Marilenghe. Gramatiche furlane*. Gurize, Pordenon, Udin: Istitut di studis furlans.

Mitja SKUBIC, 1997: *Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski jezikovni meji*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Han STEENWIJK, 2024: *Grammatica pratica resiana. Aggettivo, avverbio, pronome, numerale, articolo*. Padova: Cleup.

Matej ŠEKLI, 2025: Naslonski nizi pregibnih naslonk v rezijanskem narečju slovenščine: opisni in zgodovinski jezikoslovni vidik. *Jezikoslovni zapiski* 31/1, 75–95.

Jože TOPORIŠIČ, 42000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Jacob WACKERNAGEL, 1892: Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung. *Indogermanische Forschungen* 1. 333–436.

Jacob WACKERNAGEL, 2020 (1892): *On a law of IndoEuropean word order. Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung*. Berlin: Language Science Press.

Andrej ANATOL'EVič ZALIZNJAK, 2008: *Drevnerusskie enklitiki*. Moskva: Jazyki slavjanskih kul'tur.

Danila ZULJAN KUMAR, 2003: Nekaj besednorednih posebnosti v nadiškem in briškem narečju. *Jezikoslovni zapiski* 9/2, 59–80.

Danila ZULJAN KUMAR, 2014: Borrowing of forms and syntactic patterns in the Ter/Torre Valley dialect of Slovenian. *Europa Orientalis* 33, 343–354.

Danila ZULJAN KUMAR, 2016: The influence of Italian and Friulian on the clausal constructions of the Ter/Torre Valley dialect of Slovenian. *Europa Orientalis* 35, 521–530.

Danila ZULJAN KUMAR, 2019: Word order in Slovene dialectal discourse. *Slovenski jezik – Slovene linguistic studies* 12, 53–74.

Danila ZULJAN KUMAR, 2022: *Skladnja nadiškega in briškega narečja*. (Linguistica et philologica, 42). Ljubljana: Založba ZRC.

ARCHAIC FEATURES OF WORD ORDER AND WORD-ORDER INNOVATIONS IN THE TORRE AND RESIAN DIALECTS OF SLOVENE

A comparative analysis of word-order features in the Torre and Resian dialects shows that, despite their geographical proximity, the two dialects differ substantially in their degree of innovation and in the preservation of archaic features. Both dialects exhibit left- and right-positioned agreeing adjectival modifiers; however, right placement is more frequent in the Torre dialect and is dominant with possessive and relational adjectives, where the latter reflects the influence of Italian and Friulian adjective placement. In the

Resian dialect, right placement (except with possessive adjectives) occurs less frequently. Both dialects also display sentence constructions with a focalized sentence constituent, which likewise indicates Romance influence.

The most prominent innovations relate to the position of pronominal and verbal clitics. In both dialects, Wackernagel's rule, which requires clitics to occupy the second position in the clause, has been abandoned, and clitics have shifted to a verb-adjacent position, reflecting the influence of clitic placement in neighbouring Romance languages. It is also characteristic of inflected clitics to be in initial position in clauses introduced by a verb. This phenomenon is widespread across Slovene dialects, but is particularly frequent in the Littoral dialect group.

In affirmative imperative clauses, both dialects largely preserve the traditional placement of inflected clitics, while greater innovation appears in negative imperatives, especially in the Torre dialect. The greatest differences between the dialects are related to clitic ordering: the Resian dialect shows a marked systemic restructuring of the clitic cluster, while the Torre dialect preserves fairly archaic features. Both dialects allow for pronominal (non-nominative) clitics to appear within complex verbal forms, which is not in alignment with the general Slovene word-order constraint that pronominal (non-nominative) clitics do not occur within a phrase.

The above comparison thus confirms a strong influence of Romance syntactic structures, representing a systemic innovation within the Slovene linguistic space, while also revealing different internal developmental dynamics: with respect to clitic ordering, the Resian dialect is distinctly innovative, whereas the Torre dialect retains more original Slovene characteristics.
